

Bedrijvigheid, vraag en
werkgelegenheid in België

2. Bedrijvigheid, vraag en werkgelegenheid in België

2.1 De Belgische economie groeide in 2016 matig, maar creëerde veel banen

De reeds matige groei van de twee voorgaande jaren verzwakte in 2016 nog licht als gevolg van, voornamelijk, een relatief krachteloos jaarbegin. Op jaarbasis steeg het bbp met 1,2% naar volume. Niettemin bleek de economische expansie, die de twee voorgaande jaren rond 1,5% had geschommeld, vrij robuust te zijn.

De groei blijkt ook steeds meer banen te creëren. Het gaat daarbij om een normaal patroon tijdens een rijpere fase van economisch herstel, maar de stijgende arbeidsintensiteit van de groei kan ook niet los worden gezien van het beleid inzake loonmatiging en lastenverminderingen dat

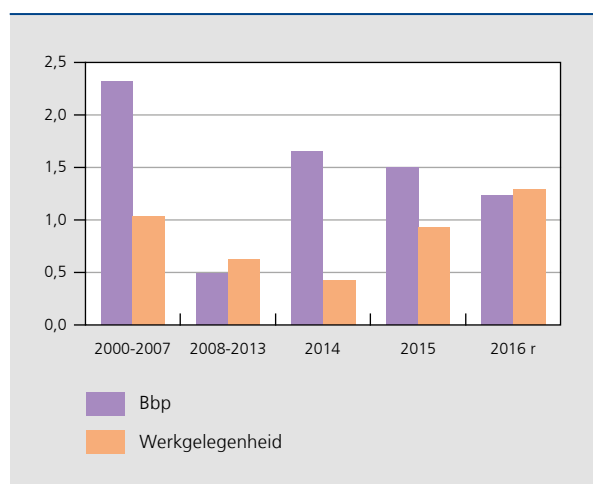
tijdens de afgelopen jaren ten uitvoer werd gelegd en recentelijk is aangescherpt, en van de structurele hervormingen van de laatste jaren, waardoor zowel de vraag naar als het effectieve aanbod van arbeid werd ondersteund. De sterke werkgelegenheidscreatie maakt de economie weerbaarder doordat ze de fundamentele van de binnenlandse vraag verbreedt.

Die weerbaarheid werd in 2016 op de proef gesteld, om te beginnen door de terroristische aanslagen. Na de eerste aanslagen in het najaar van 2015 in Parijs, werden ook in België strenge veiligheidsmaatregelen genomen. Op 22 maart 2016 werd België zelf getroffen. De weerslag van die aanslagen was vooral voelbaar in het toerisme en bij de zakenreizen, en in de horeca. In juni deed de onverwachte uitslag van het zogenoemde brexit-referendum in het Verenigd Koninkrijk de beleidsonzekerheid sterk toenemen. Vervolgens kwam er in het najaar een golf van negatief bedrijfseconomisch nieuws, dat in de media uitvoerig werd belicht. Dit leidde in de herfst tot een aanzienlijke, maar tijdelijke inzinking van het consumentenvertrouwen, vooral door de forse toename van de werkloosheidsverwachtingen en de verzwakking van hun algemene economische vooruitzichten. Het economisch herstel bleek echter stevig verankerd. De diverse schokken hebben dus kennelijk slechts beperkte gevolgen gehad voor de groei. Het ondernemersvertrouwen bleef duidelijk opwaarts gericht.

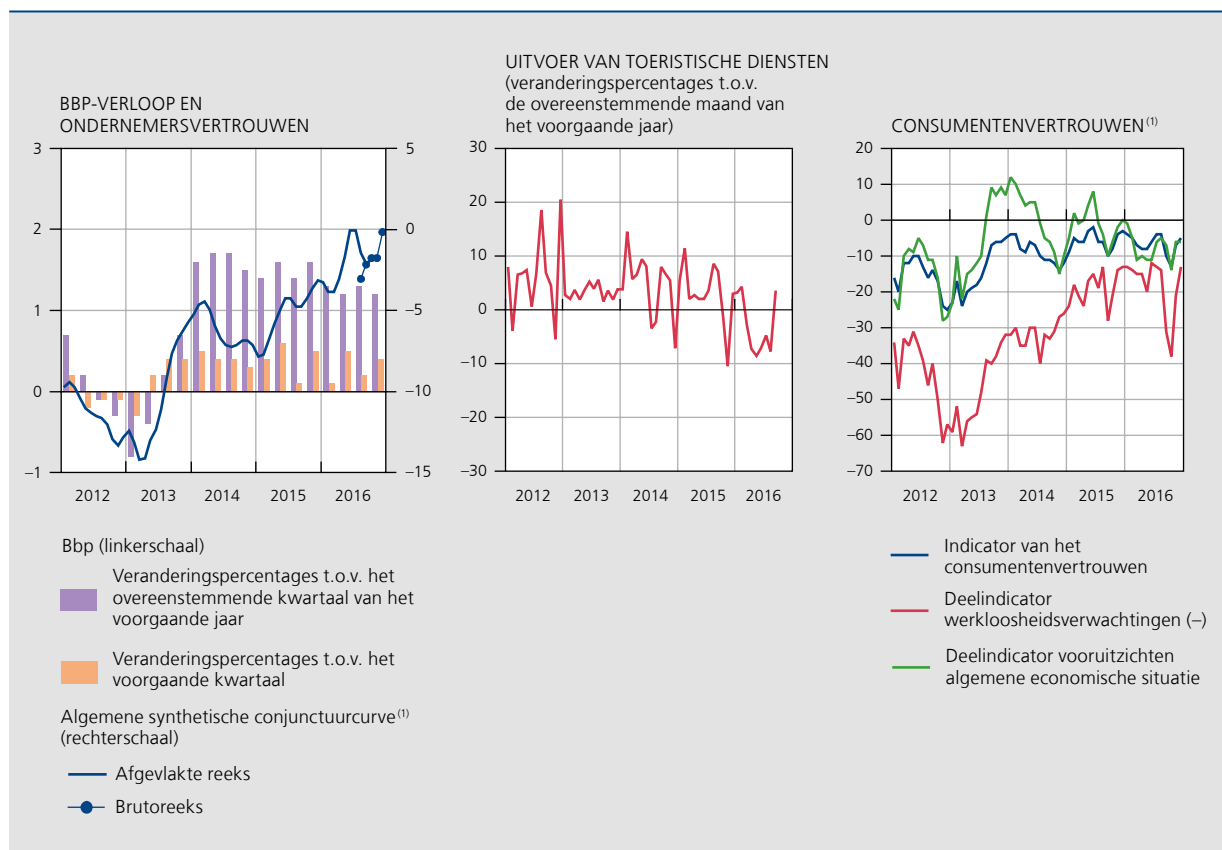
De groei van de bedrijvigheid werd voornamelijk gedragen door de private bedrijfstakken

In de verwerkende nijverheid, die in 2015 sterk had bijgedragen aan de economische expansie, werd de toename van de toegevoegde waarde in 2016 gehalveerd onder invloed van de zwakke buitenlandse vraag, vooral die van de economieën buiten het eurogebied. Ook de bouwnijverheid kon het groeitempo van 2015

GRAFIEK 18 ECONOMISCHE GROEI CREËERT VEEL WERKGELEGENHEID
(gemiddelde jaarlijkse groei in %)

Bronnen: INR, NBB.

Bronnen: EC, INR, NBB.

(1) Saldi van de antwoorden op de maandelijkse enquête, voor kalenderinvloeden gezuiverde gegevens.

niet aanhouden. De stijging van de toegevoegde waarde piekte er dankzij de zachte weersomstandigheden in het eerste kwartaal; vervolgens verzwakte ze enigszins, maar ze viel toch nog hoger uit dan de sinds 2000 opgetekende gemiddelde toename. De niet-marktdiensten, die onder meer de overheid, het onderwijs, de gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening omvatten, leverden als gevolg van de inspanningen inzake begrotingsconsolidatie zelfs een negatieve bijdrage aan de groei. Enkel de marktdiensten, die meer dan 50 % van het totaal uitmaken, bleven in hetzelfde tempo groeien, maar dat bleek onvoldoende om het verloop in de overige bedrijfstakken te compenseren.

België groeit sinds enkele jaren ietwat trager dan de meeste buurlanden

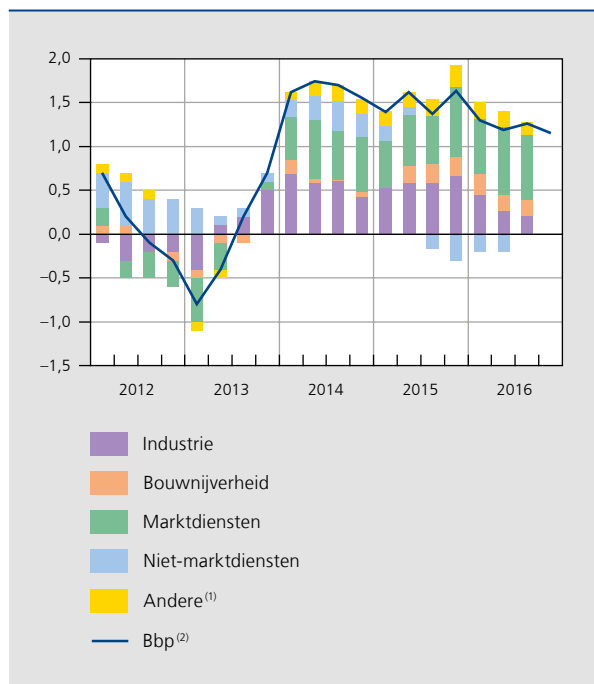
Ondanks de weerbaarheid van de economische bedrijvigheid en het krachtige herstel van de arbeidsmarkt, komt de Belgische groei blijkbaar niet echt stevig op gang. Nadat de economie tijdens de periode 2008-2014 jaarlijks met gemiddeld 0,7 % groeide, nam

de bedrijvigheid in 2015 en 2016 gemiddeld met bijna 1,4 % toe. De aldus tijdens de afgelopen twee jaar opgetekende groei van 2,7 % is vergelijkbaar met die in Frankrijk, maar duidelijk trager dan die in Nederland en Duitsland.

België's relatief lagere groeicijfers zijn in eerste instantie te wijten aan de geringere bijdrage van de particuliere consumptie tot de groei. De loonmatiging die de afgelopen jaren ten uitvoer is gelegd, heeft de koopkracht van de huishoudens immers gedrukt. Ook de overheidsconsumptie leverde een kleinere bijdrage als gevolg van de aanhoudende besparingen bij de overheid. Deze door de regering genomen maatregelen remmen de groei op korte termijn af, maar ze lijken nu reeds positieve gevolgen te hebben voor de arbeidsmarkt; op langere termijn zouden ze zich moeten vertalen in gezondere economische fundamenten. Dat is trouwens het geval in Nederland waar de economie, na een langere en diepere recessie, momenteel sterker opveert als gevolg van, onder meer, snel ten uitvoer gelegde hervormingen en besparingen.

GRAFIEK 20 VOORAL DE PRIVATE BEDRIJFSTAKKEN DROEGEN BIJ AAN DE BBP-GROEI

(bijdragen aan de veranderingen van het bbp t.o.v. het voorgaande jaar, in procentpunt, tenzij anders vermeld; voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)

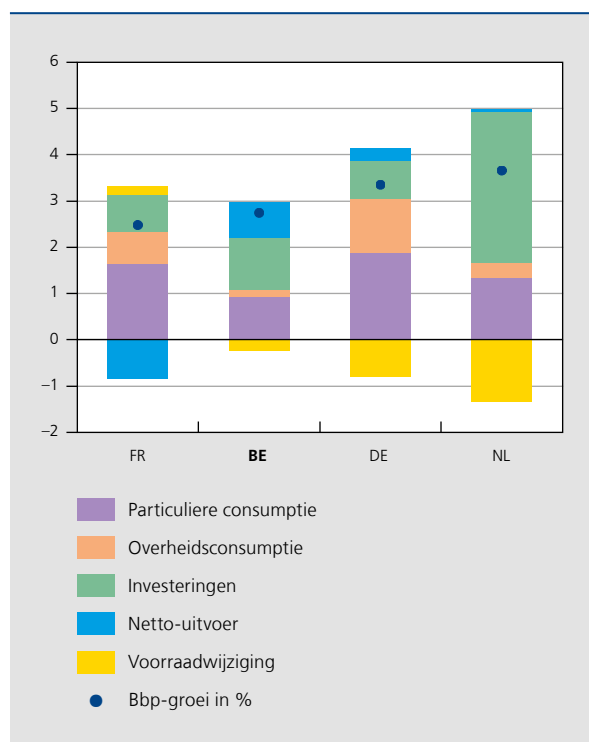
Bron: INR.

(1) Met name de bedrijfstak 'landbouw, bosbouw en visserij' en de productgebonden belastingen ongerekend subsidies.

(2) Veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar.

GRAFIEK 21 OP KORTE TERMIJN REMMEN DE LOONMATIGING EN DE BESPARINGEN OP DE OVERHEIDSUITGAVEN DE BELGISCHE GROEI

(bijdragen aan de groei over de periode 2014-2016, in procentpunt, tenzij anders vermeld)

Bronnen: BdF, DBB, DNB, NBB.

Kader 2 – De brexit heeft voorlopig slechts beperkte gevolgen voor België

Een van de belangrijkste vertrouwensschokken in 2016 was de onverwachte uitslag van het brexit-referendum. Op 23 juni 2016 werd in het Verenigd Koninkrijk namelijk een volksraadpleging gehouden om uit te maken of het land al dan niet lid zou blijven van de EU. Tegen de heersende verwachtingen in, stemde een nipte meerderheid van 51,9% van de kiezers ervoor de Unie te verlaten. Hoewel het om een raadgevend referendum ging en er nog politieke en juridische hindernissen moeten worden genomen, lijkt het zeker dat het Verenigd Koninkrijk zich uit de EU zal terugtrekken. In dit Kader wordt het economische belang van het Verenigd Koninkrijk voor België beknopt geschetst en wordt besproken welke gevolgen de brexit zou kunnen hebben voor de economische bedrijvigheid, zowel in het Verenigd Koninkrijk als in België.

In de eerste plaats heeft de uitslag van het referendum gevolgen voor het Verenigd Koninkrijk zelf. Op economisch vlak worden de vraagkanalen als eerste getroffen. Zo kunnen onzekerheids- en vertrouwenseffecten nog vóór de effectieve uittreding een directe invloed hebben op de consumptie van de particulieren en op de investerings- en werkgelegenheidsbeslissingen van de bedrijven. Voorts kunnen ze op de financiële markten en de valutamarkten reacties uitlokken die op hun beurt mogelijk de consumptie, de investeringen en de uitvoer- en invoerstromen beïnvloeden.

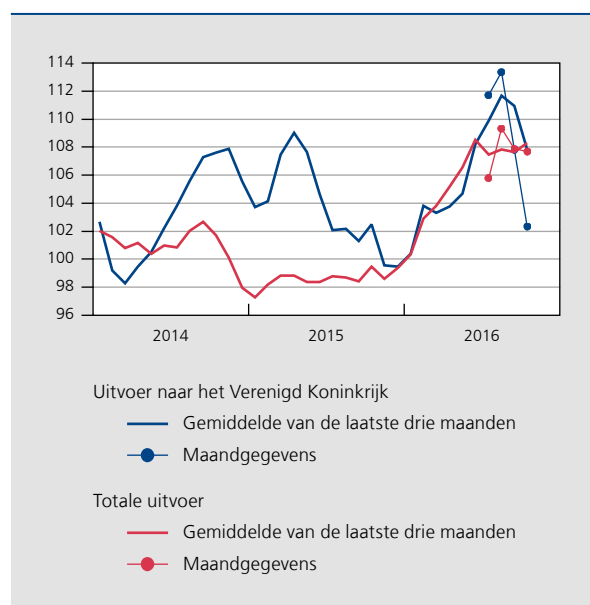

Achteraf gezien blijkt de Britse economie in de maanden na het referendum onverwacht veerkrachtig te zijn geweest. Wellicht werd ze daarbij onder meer ondersteund door de verdere versoepeling van de monetairbeleidskoers waartoe de Bank of England in augustus heeft besloten, en door de aankondiging dat het begrotingsbeleid zal worden ingezet om een eventuele conjunctuurvertraging op te vangen. Na een heel korte periode van spanning, ebde de initiële schok op de financiële markten geleidelijk weg. Sedert de aankondiging van een referendum, en in het bijzonder als gevolg van dit laatste, is het Britse pond wel verzwakt. In de loop van 2016 deprecieerde het pond met zowat 15 % ten opzichte van de euro. Op korte termijn houdt het zwakkere pond voor Britse producenten een concurrentievoordeel in tegenover buitenlandse concurrenten en ondersteunt het de activiteit. Uiteindelijk groeide het bbp in het derde en in het vierde kwartaal, net als in het voorjaar, met 0,6 %. Tegelijkertijd maakte de depreciatie echter de invoer van goederen en diensten duurder, waardoor ingevoerde inputs meer kosten voor de producenten en de inflatie aantrok, wat de koopkracht van de gezinnen aantastte.

De impact van de brexit op de Britse economie en op de koers van het Britse pond sijpelt voornamelijk via de internationale handel door naar de handelspartners. Op dat vlak handhaafde de begin 2016 ingezette stijging van de uitvoer naar volume van België naar het Verenigd Koninkrijk zich in de zomer. Volgens de meest recente gegevens van de buitenlandse handel tekende zich in september en oktober echter een daling af.

DE BREXIT ZOU DE BELGISCHE UITVOER NAAR HET VERENIGD KONINKRIJK KUNNEN DRUKKEN

(goederenuitvoer van België; indexcijfers naar volume, 2013 = 100)

Bron: INR.

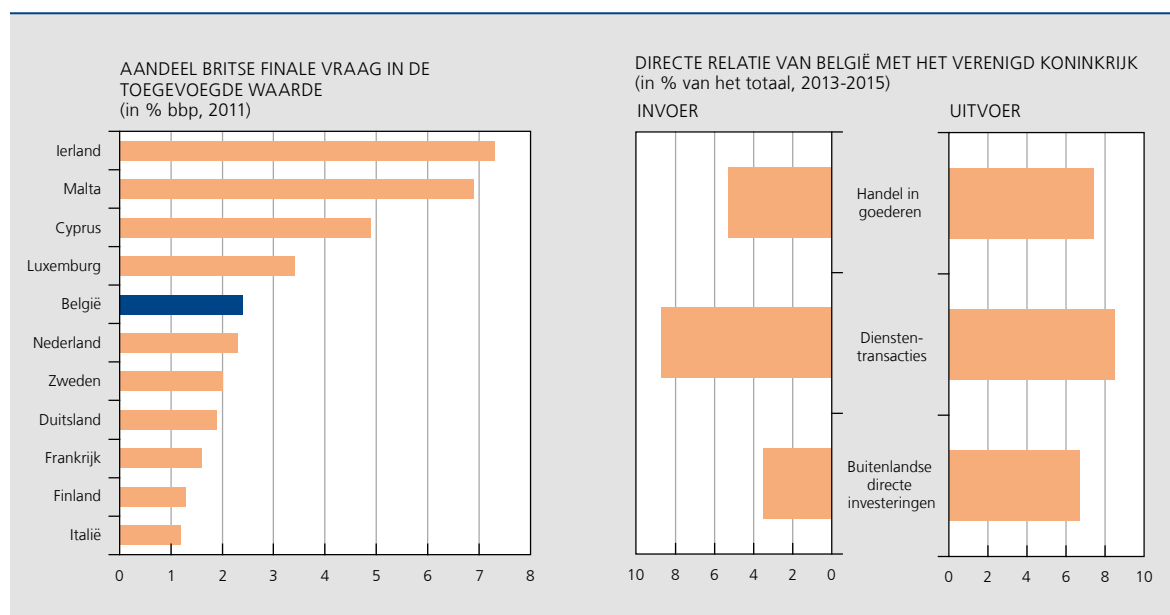
Op middellange en lange termijn zou een uittreding van het Verenigd Koninkrijk uit de EU de belemmeringen voor het verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal, met inbegrip van immateriële activa, verhogen, wat uiteindelijk het productiepotentieel zou drukken, zowel voor de Britse economie als voor haar partners, waaronder België. Daarbij kan niet alleen de mogelijke herinvoering van douanerechten op het goederenverkeer een effect hebben, maar ook de niet-tarifaire belemmeringen, aangezien bijvoorbeeld de technische normen of de certificeringsvoorwaarden van het Verenigd Koninkrijk en de EU geleidelijk van elkaar zouden kunnen afwijken, waardoor de ondernemingen extra kosten zouden moeten dragen om de twee afzetmarkten te kunnen bedienen.

Deze aspecten zijn bijzonder belangrijk voor de diensten, met inbegrip van de financiële diensten, waarvoor het financieel centrum Londen een centrale rol speelt. De brexit bemoeilijkt het verkeer van kapitaal en personen en zou dus ook een rem kunnen zetten op de buitenlandse directe investeringen, die met name belangrijke verspreiders zijn van innovatie.

De inschatting van de langetermijnpact van de brexit wordt in hoge mate beïnvloed door hypothesen over de aard van de economische banden die het Verenigd Koninkrijk na de afscheidingsprocedure nog met de EU zal hebben. In het optimistische scenario van een 'zachte' brexit zouden de Britten lid blijven van de Europese Economische Ruimte (EER) en zou vrij verkeer van personen mogelijk blijven. In een 'hard' scenario, waarbij voor de relaties tussen het Verenigd Koninkrijk en de EU enkel nog de regels van de Wereldhandelsorganisatie (WHO) gelden, zouden de economische gevolgen groter zijn. Elk scenario is nog mogelijk, inclusief tussenvormen waarbij vrijhandelsverdragen worden gesloten, aangezien de Britse regering de Europese Raad nog formeel in kennis moet stellen van haar intentie om de EU te verlaten. Pas na die kennisgeving zullen onderhandelingen worden aangeknoopt om de praktische aspecten van de uittreding te regelen, de toekomstige banden te formaliseren en eventueel een overgangsregeling uit te werken.

Op basis van de huidige beschikbare informatie is de omvang van het effect vooralsnog moeilijk in te schatten. Studies van de Britse autoriteiten of internationale instellingen maken voor het Verenigd Koninkrijk gewag van een negatieve impact op het bbp tegen 2030 van ongeveer 2,7 tot 6,3% bij een zachte brexit, en van 7,5 tot 9,5% bij een harde afscheiding. Voor de meeste Europese partners zou het effect veel geringer uitvallen, maar toch aanzienlijk blijven. Gezien de nauwe economische relaties van België met het Verenigd Koninkrijk, zal de groei in ons land zeer waarschijnlijk enigszins worden gedrukt. Het Verenigd Koninkrijk is immers, in verschillende opzichten, een belangrijke economische partner. Volgens de meest recente gegevens, met betrekking tot 2011, vloeit namelijk ongeveer 2,5% van de Belgische toegevoegde waarde voort uit de Britse finale vraag; in de buurlanden is het aandeel van het Verenigd Koninkrijk kleiner. De chemie en de productie van voertuigen en andere transportmiddelen, wat de industriële activiteiten betreft, en de activiteiten inzake reizen, vervoer of professionele diensten zijn in dat opzicht het belangrijkste.

BELGIË HEEFT NAUWE ECONOMISCHE RELATIES MET HET VERENIGD KONINKRIJK

Bronnen: Eurostat, INR, OESO (TIVA), NBB.

Het aandeel van het Verenigd Koninkrijk in de Belgische in- en uitvoer van goederen bedroeg over de periode 2013-2015 respectievelijk gemiddeld 5,3 % en 7,4 % (volgens het nationale concept), waarmee het de op drie na grootste afzetmarkt was voor de Belgische exporteurs. Ongeacht het gewicht van deze producten in de Belgische economie is deze markt bijzonder belangrijk voor goederen als vloerbekleding en stoffering, auto's en een aantal levensmiddelen. De handel in diensten is eveneens relatief omvangrijk, met een aandeel van 8,7 % voor de invoer en 8,5 % voor de uitvoer. Daarnaast is het Verenigd Koninkrijk een belangrijke partner op het gebied van investeringen. Volgens betalingsbalansgegevens was tijdens de voornoemde periode 6,7 % van de buitenlandse directe investeringen van België gericht op het Verenigd Koninkrijk. Omgekeerd is 3,5 % van de investeringen in België afkomstig uit het Verenigd Koninkrijk.

2.2 De groei van de bedrijvigheid werd geschaagd door de investeringen en door de netto-uitvoer

De binnenlandse vraag, ongerekend de voorraadwijzigingen, en de netto-uitvoer droegen in 2016 in ongeveer gelijke mate bij aan de bbp-groei, ten belope van respectievelijk 1 en 0,8 procentpunt. De voorraadwijzigingen, daarentegen, leverden een negatieve bijdrage van 0,5 procentpunt.

De overheidsbestedingen namen in 2016 met slechts 0,2 % toe, een verdere vertraging ten opzichte van het

jaar voordien. Die bijna-stagnatie weerspiegelt de door de overheid aanhoudend geleverde begrotingsinspanningen, waardoor de groei van de lopende uitgaven wordt afgeremd. De overheidsinvesteringen, daarentegen, trokken opnieuw aan en namen met 3,6 % toe, het hoogste cijfer van de afgelopen vijf jaar.

De particuliere consumptie bleef zeer matig toenemen

De consumptie van de huishoudens steeg in 2016 in reële termen met 0,7 %, dat is 0,4 procentpunt minder dan in 2015, maar wel vergelijkbaar met de jaren

TABEL 2 BBP EN VOORNAAMSTE BESTEDINGSCATEGORIEËN

(voor kalenderinvloeden gezuiverde volumegegevens; veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2012	2013	2014	2015	2016 r
Particuliere consumptie	0,6	0,7	0,6	1,1	0,7
Overheidsconsumptie	1,4	0,1	1,4	0,5	0,2
Bruto-investeringen in vaste activa	0,2	-1,5	5,1	2,4	2,4
Woningen	-0,1	-3,9	4,7	0,8	5,4
Ondernemingen	0,0	-0,3	5,6	3,1	1,2
Overheid	2,2	-4,2	3,1	1,9	3,6
<i>p.m. Finale binnenlandse bestedingen</i> ⁽¹⁾⁽²⁾	0,7	0,1	1,8	1,2	1,0
Voorraadwijziging ⁽²⁾	-0,9	-0,6	0,4	0,3	-0,5
Netto-uitvoer van goederen en diensten ⁽²⁾	0,3	0,4	-0,6	0,0	0,8
Uitvoer van goederen en diensten	1,8	0,8	5,1	4,3	5,8
Invoer van goederen en diensten	1,4	0,3	5,9	4,3	5,0
Bbp	0,1	-0,1	1,7	1,5	1,2

Bronnen: INR, NBB.

(1) Ongerekend de voorraadwijziging.

(2) Bijdragen aan de verandering van het bbp t.o.v. het voorgaande jaar, in procentpunt.

tevooren. De zwakke consumptiecijfers worden weer-
spiegeld in, onder meer, de omzet in de kleinhandel
die, na de historische piek omstreeks medio 2015, snel
terugliep tot het niveau van 2010, in de nasleep van
de grote recessie. Ook het tegenvallende toerisme en
de geringe uitgaven voor recreatie en horeca na de
aanslagen in Parijs en Brussel hadden daar ongetwijfeld
een impact op.

De matige consumptiegroei in 2016 had deels te ma-
ken met de zwakkere consumptiecijfers in de tweede
helft van 2015 die, via een overloopeffect, de jaargroei
voor 2016 hebben gedrukt. De consumptiegroei bleef
begin 2016 ook nog beperkt doordat, onder meer, het
ondersteunende effect van de lagere olieprijs op de
reële koopkracht uitgewerkt raakte en door het toegenomen
voorzorgssparen. De kwartaal-op-kwartaal verandering
van de consumptie trok pas in het tweede kwartaal
van 2016 ietwat aan.

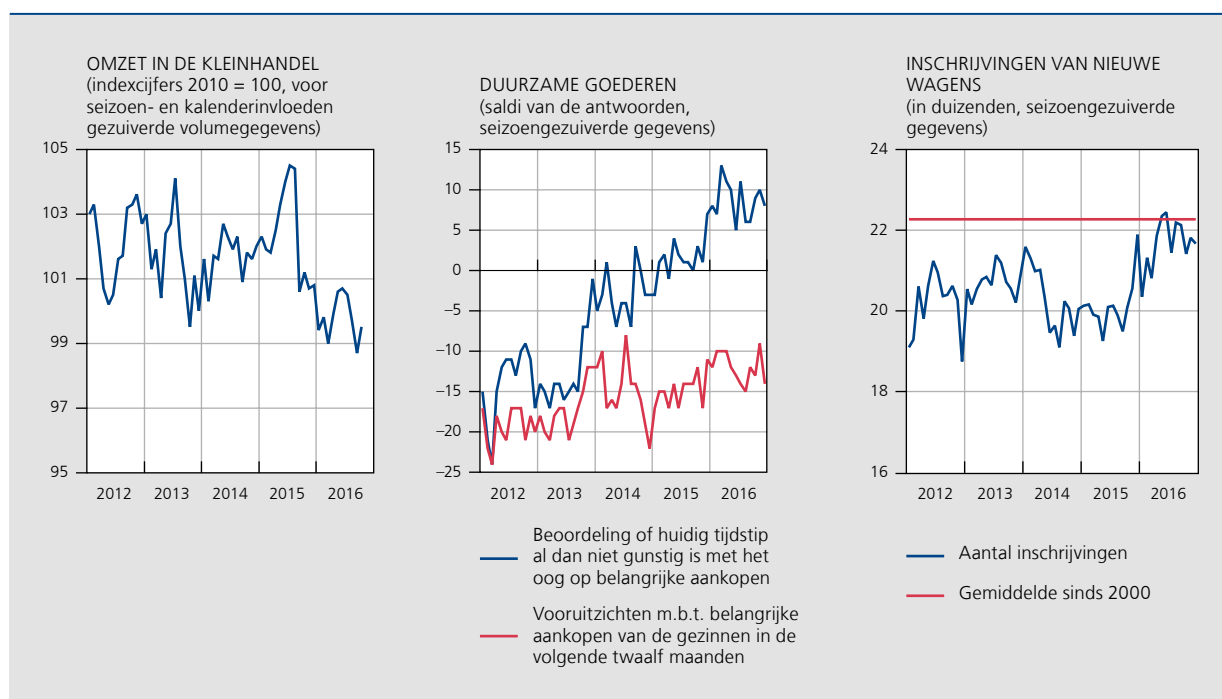
Ondanks de weinig dynamische consumptiecijfers, wij-
zen de vertrouwensindicatoren mogelijk op een vrij
standvastig onderliggend vertrouwen in de langetermijn-
vooruitzichten ten aanzien van het gezinsinkomen. De
maandelijke indicator van het consumentenvertrouwen
vertoonde in de loop van 2016 immers wel een vrij vo-
latiel verloop, maar na iedere daling werd ook telkens

weer een krachtig herstel opgetekend. Een opvallend
voorbeeld daarvan was de deelindicator betreffende de
werkloosheidsverwachtingen, die in het najaar piekte,
meer bepaald toen een golf negatief bedrijfseconomisch
nieuws uitvoerig in de media kwam.

De weerbaarheid van het vertrouwen komt ook tot ui-
ting in de deelindicator die de geschiktheid beoordeelt
van het huidige tijdstip om duurzame aankopen te
verrichten. Sinds de grote recessie heeft die indicator
zich gestaag hersteld en in de eerste helft van 2016
bereikte hij een voorlopige piek. Dat zulks eveneens tot
een effectieve toename van de consumptie leidt, blijkt
bijvoorbeeld uit de in 2016 oplopende inschrijvingen
van nieuwe wagens. Het ziet er dus al met al naar uit
dat het vertrouwen voldoende weerbaar bleef om grote
aankopen te verrichten.

Ook de investeringen van de huishoudens in woningen
namen in 2016 fors toe, namelijk met 5,4%. Ze blijken
derhalve weinig kwetsbaar voor schokken en tijdelijke pie-
ken van onzekerheid. De aanhoudend lage hypothecaire
rente verlaagt bovendien de drempel om een woning te
bouwen of vastgoed aan te kopen. Terzelfder tijd drukt
het soepel monetair beleid de rendementen op financiële
activa, waardoor de nieuwbouwmarkt relatief aantrek-
kelijker is geworden voor investeerders op zoek naar

GRAFIEK 22 DE PARTICULIERE CONSUMPTIE BLIJFT MATIG TOENEMEN

Bronnen: EC, FEBIAC, NBB.

rendement. Niettemin ligt het in woningen geïnvesteerde bedrag nog steeds meer dan 7 % onder het piekniveau van eind 2007.

Het bruto beschikbaar inkomen van de particulieren is fors toegenomen

De particuliere consumptie is veel trager gegroeid dan het bruto beschikbaar inkomen van de huishoudens, dat in 2016 in reële termen met 1,3 % toenam. Het gaat daarbij om de grootste stijging sinds 2009. Zodoende nam dat inkomen overigens ook sterker toe dan de bevolking die, volgens de meest recente demografische gegevens van het Federaal Planbureau (FPB), in 2016 met ongeveer 0,8 % zou zijn gegroeid. Daardoor steeg het reëel gemiddeld inkomen per inwoner met ongeveer 0,5 %.

De toename van het bruto primair inkomen was vooral toe te schrijven aan de groei – met 2,3 % tegen lopende

prijzen – van de totale brutolonen van de werknemers, die ongeveer twee derde van dat inkomen uitmaken. Die toename van de brutolonen vloeit voort uit een sterke stijging van het arbeidsvolume, maar ook de brutolonen per gewerkt uur (exclusief de door de werkgevers betaalde sociale bijdragen) lieten, met een groei van 1,1 %, een herstel optekenen. In 2015 waren deze laatste nog met slechts 0,5 % toegenomen als gevolg van het doorgedreven loonmatigingsbeleid. Hoewel de indexeringsmechanismen vanaf april 2016 werden gereactiveerd, had de indexsprong nog steeds een aanzienlijke neerwaartse impact op de gemiddelde jaarcijfers voor 2016.

Het geheel van het bruto-exploitationoverschot en het bruto gemengd inkomen groeide in nominale termen met 2,2 %. Dat had vooral te maken met de inkomens uit zelfstandige activiteiten, onder invloed van de gestage toename van het aantal zelfstandigen en de gunstige economische omstandigheden.

TABEL 3 DETERMINANTEN VAN HET BRUTO BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE PARTICULIEREN, TEGEN LOPENDE PRIJZEN
(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2012	2013	2014	2015	2016 r	<i>p.m.</i> <i>In € miljard</i> 2016 r
Bruto primair inkomen ⁽¹⁾	1,6	1,0	0,8	0,7	2,0	235,0
Brutolonen	3,2	1,6	1,4	1,1	2,3	157,7
Arbeidsvolume werknemers	0,4	-0,7	0,1	0,6	1,2	
Brutolonen per gewerkt uur ⁽¹⁾	2,8	2,3	1,3	0,5	1,1	
Bruto-exploitationoverschot en bruto gemengd inkomen	1,3	-0,2	1,8	2,7	2,2	50,6
Inkomen uit vermogen ⁽²⁾	-5,4	0,0	-4,2	-4,6	0,2	26,7
Interesten (netto)	-20,9	-32,0	-57,3	-60,3	-74,8	0,1
Ontvangen dividenden	-1,8	11,4	4,3	0,9	4,3	15,9
Overige	-1,4	0,4	0,3	-5,0	-1,9	10,7
Netto lopende overdrachten ⁽¹⁾	30,9	-8,7	15,6	18,2	48,0	6,6
Ontvangen lopende overdrachten	5,2	3,3	1,5	1,2	2,5	95,4
Betaalde lopende overdrachten ⁽¹⁾	4,3	3,8	1,0	0,5	0,2	88,8
Bruto beschikbaar inkomen	1,9	0,9	1,0	1,0	2,9	241,6
<i>p.m. In reële termen</i> ⁽³⁾	-0,1	0,0	0,3	0,7	1,3	
<i>p.m. In reële termen per persoon</i> ⁽⁴⁾	-0,6	-0,4	-0,3	0,1	0,5	
Spaarquote ⁽⁵⁾	12,9	12,3	12,1	11,7	12,2	

Bronnen: FPB, INR, NBB.

(1) Ontvangen lonen en betaalde lopende overdrachten ongerekend sociale bijdragen betaald door de werkgevers.

(2) Het betreft nettobedragen, dat wil zeggen het verschil tussen de van andere sectoren ontvangen en de aan andere sectoren betaalde inkomens.

(3) Gegevens gedeïfereerd aan de hand van de deflator van de consumptieve bestedingen van de particulieren.

(4) Bruto beschikbaar inkomen in reële termen gedeeld door de jaargemiddelden van het aantal personen.

(5) In % van het beschikbaar inkomen in ruime zin, dat wil zeggen inclusief de wijziging van de rechten van de huishoudens inzake de in het kader van een beroepsactiviteit aangelegde aanvullende pensioenen.

Na een forse daling tijdens de voorgaande jaren, bleven de inkomens uit vermogen in 2016 vrijwel stabiel. De toename van het bedrag aan ontvangen dividenden compenseerde immers de verdere daling van de netto rente-inkomsten en het overig inkomen uit vermogen.

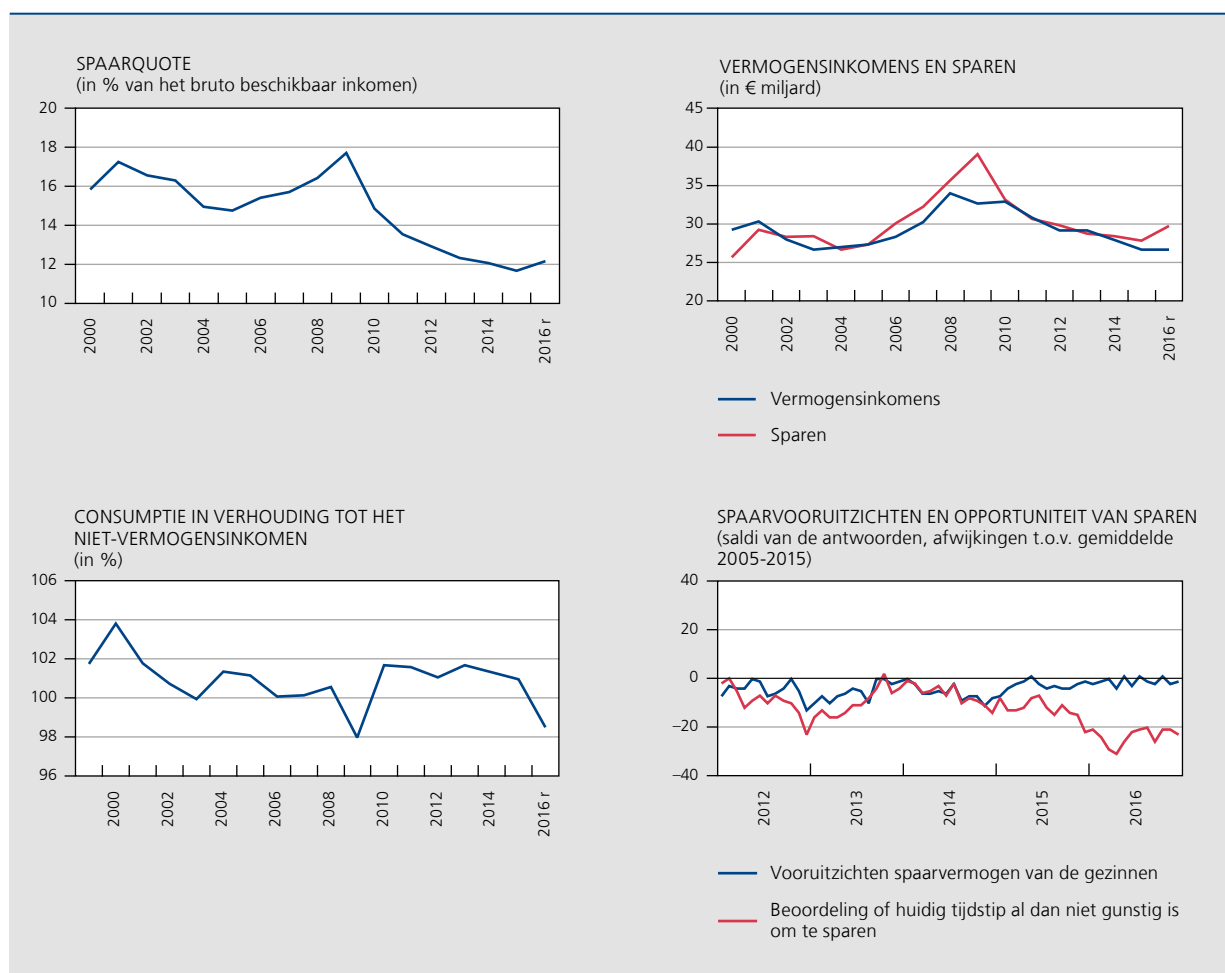
Naast het toegenomen bruto primair inkomen, schraagde ook de secundaire inkomensverdeling – namelijk het saldo van de lopende overdrachten die ontvangen worden van en betaald worden aan andere sectoren – de krachtige opleving van het beschikbaar inkomen. De ontvangen lopende overdrachten, die voornamelijk uit sociale uitkeringen bestaan, namen tegen lopende prijzen met 2,5% toe, wat meer is dan tijdens de twee voorgaande jaren. In de loop van 2016 kwam er immers een einde aan de indexesprong, waardoor de uitkeringen in het voorjaar stegen nadat de spilindex was overschreden. De forse groei van de netto-overdrachten is echter in hoofdzaak toe te schrijven aan het verloop van de betaalde overdrachten.

Deze laatste werden gedrukt door de verlaging van de personenbelasting en door de verminderde sociale-zekerheidsbijdragen van de werknemers in het kader van de taxshift, zodat ze slechts met 0,2% toenamen. De taxshift en andere overheidsmaatregelen hadden echter ook een impact op de inflatie (+1 procentpunt), waardoor de reële koopkracht neerwaarts werd beïnvloed, wat met name voor huishoudens met een hogere consumptiequote belangrijk kan zijn.

De spaarquote van de particulieren is, na een gestage afname, opgeveerd

Aangezien de particuliere consumptie duidelijk minder sterk steeg dan het beschikbaar inkomen, namen de gezinsbesparingen toe. De spaarquote, of het gespaarde deel van het beschikbaar inkomen, liep in 2016 fors op tot 12,2%, waardoor er een einde kwam aan een lange en gestage daling. De spaarquote schommelt al drie jaar

GRAFIEK 23 TERUGLOPENDE VERMOGENSINKOMENS HEBBEN HET SPAREN VAN DE HUISHOUDENS GERUIME TIJD GEDRUKT

Bronnen: INR, NBB.

rond 12 %, maar blijft nog ver onder haar niveau van vóór de grote recessie.

Hoewel bij het leggen van oorzakelijke verbanden omzichtigheid geboden is, lijken de daling van de spaarquote van 2010 tot en met 2015 en het lage peil in 2016 verband te houden met de teruggang van het inkomen uit vermogen, dat huishoudens doorgaans in grotere mate sparen dan het inkomen uit arbeid of uit uitkeringen. Tijdens die periode bleef de verhouding van de particuliere consumptie tot het niet-vermogensinkomen (dat zijn alle inkomens ongerekend het inkomen uit vermogen) van de huishoudens stabiel dan de verhouding tot hun beschikbaar inkomen. Dit lijkt erop te wijzen dat de lagerenteomgeving, die sparen in principe minder aantrekkelijk maakt, de huishoudens er niet heeft toe aangezet deze inkomens in hogere mate te consumeren.

Meer dan door de hogere vermogensinkomsten werd de stijging van de spaarquote in 2016 wellicht ingegeven door de toegenomen onzekerheid en voorzorgsoverwegingen. Het kan bovendien ook zijn dat de particulieren hun consumptiegewoonten slechts met een zekere

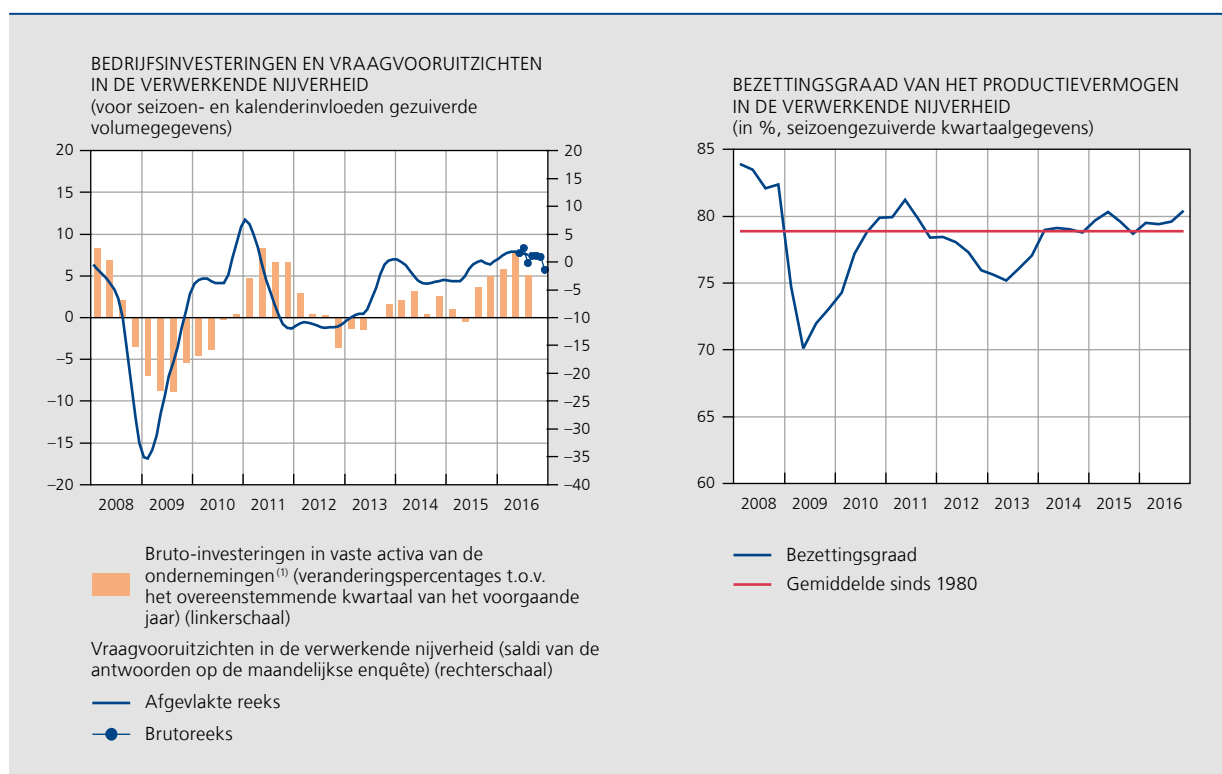
vertraging aanpassen aan het verloop van hun inkomen. Dat geldt vooral in het geval van plotse schokken, zoals die welke worden veroorzaakt door de maatregelen ter ondersteuning van de koopkracht in het kader van de taxshift.

Specifieke deelindicatoren betreffende het sparen van de huishoudens zoals die naar voren komen uit de maandelijkse consumentenenquête van de Bank geven aan dat de particulieren ervan uitgaan dat ze hun besparingen op peil zullen houden, hoewel ze inzien dat de omstandigheden daarvoor op dit ogenblik minder gunstig zijn. Sinds begin 2015 lopen de beide curven immers uiteen. In de recente periode is er dus blijkbaar voor geopteerd te blijven sparen ondanks het afnemende spaarrendement.

De bedrijven hebben fors geïnvesteerd

Het ondernemersvertrouwen bleek weinig gevoelig voor de factoren van onzekerheid die in 2016 opdoken. Het liet zelfs een gestaag herstel zien, wat zich ook weerspiegelde in het dynamisch verloop van de bedrijfsinvesteringen. Deze laatste namen in 2016 dan wel met slechts 1,2 %

GRAFIEK 24 SOLIDE FUNDAMENTEN VOOR DE BEDRIJFSINVESTERINGEN

Bronnen: INR, NBB.

(1) Gecorrigeerd voor bijzonder grote individuele transacties.

toe, maar het stijgingstempo werd afgeremd doordat in de loop van het jaar voordien enkele grote aankopen werden verricht in het buitenland. Gezuiverd voor de invloed van dergelijke individuele transacties, zou de groei van de bedrijfsinvesteringen in 2016 op 5,2% zijn uitgekomen, wat een forse versnelling betekent ten opzichte van 2015. De investeringen van de ondernemingen leverden een aanzienlijke bijdrage aan de bbp-groei.

De bruto-investeringen in vaste activa werden ondersteund door de toegenomen vraagvooruitzichten in de verwerkende nijverheid, die bedrijven ertoe aanzetten uitbreidingsinvesteringen te doen. Bovendien ligt de bezettingsgraad van het productievermogen reeds geruime tijd boven het sinds 1980 opgetekende gemiddelde en in de loop van 2016 is hij nog verder toegenomen.

Ook de soepele financieringsmogelijkheden zijn bevorderlijk voor de investeringsgroei. Niet alleen de externe financieringsvoorwaarden zijn, als gevolg van de monetaire stimuli, bijzonder gunstig, ook de interne middelen van bedrijven blijven aanhoudend toenemen; zij worden in zeer hoge mate aangehouden in de vorm van kasreserves. Het bruto-exploitationsoverschot van de bedrijven, dat is het inkomen uit hun activiteit, steeg in 2016 in nominale termen met 5,7%, wat vergelijkbaar is met de stijging tijdens het voorgaande jaar. Dat overschot steeg dus opnieuw sterker dan de toegevoegde waarde.

Het aandeel van het bruto-exploitationsoverschot in de toegevoegde waarde van de vennootschappen bereikte in 2016 een historisch hoog niveau doordat de loonsom de afgelopen jaren slechts weinig is toegenomen. Een en ander stimuleerde de investeringsdrang van de bedrijven, die typisch met enige vertraging reageren op hun financiële ontwikkelingen. Het verloop van de investeringsquote – de verhouding van de bedrijfsinvesteringen tot hun toegevoegde waarde – lijkt sinds medio 2015 immers het opwaartse pad van het exploitatieoverschot te volgen.

Net als in 2015 droeg zowel de margeverbreiding als het verloop van de verkochte hoeveelheden bij aan het ruimere exploitatieoverschot van de vennootschappen. De bruto-exploitiemarge vergrootte met 2,3% doordat de daling – met 1,1% – van de kosten per verkochte eenheid product niet volledig werd doorberekend in de verkoopprijzen, die met slechts 0,6% terugliepen. De lagere kosten per verkochte eenheid product hangen, net als de voorgaande jaren, samen met de goedkopere invoer van goederen en diensten. De lage grondstofprijzen, meer bepaald die van aardolie, zijn daar de voornaamste oorzaak van. Anders dan in 2015 namen de kosten van binnenlandse oorsprong wel opnieuw toe, met 0,6%, voornamelijk vanwege hogere netto indirecte belastingen per eenheid product. De loonkosten per eenheid product liepen in 2016 maar in geringe

TABEL 4 DETERMINANTEN VAN HET BRUTO-EXPLOITATIEOVERSCHOT VAN DE VENNOOTSCHAPPEN ⁽¹⁾, TEGEN LOPENDE PRIJZEN
(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2012	2013	2014	2015	2016 r
Bruto-exploitiemarge per verkochte eenheid ⁽²⁾	-2,8	0,1	0,9	2,6	2,3
Verkoopprijs per eenheid	1,4	0,1	-0,4	-1,2	-0,6
Op de binnenlandse markt	2,2	0,9	0,5	0,3	1,4
Bij de uitvoer	1,3	-0,3	-1,0	-2,1	-1,5
Kosten per verkochte eenheid	2,2	0,1	-0,6	-1,9	-1,1
Ingevoerde goederen en diensten	1,5	-0,5	-1,4	-3,1	-2,5
Kosten van binnenlandse oorsprong per geproduceerde eenheid ⁽²⁾⁽³⁾	3,8	1,4	-0,2	-0,7	0,6
waarvan:					
Loonkosten per eenheid product ⁽⁴⁾	3,3	1,8	-0,5	-1,1	-0,2
Netto indirecte belastingen per eenheid product	7,5	-0,1	0,3	-0,6	3,2
Eindverkopen tegen vaste prijzen	1,1	0,3	3,9	3,1	3,3
Bruto-exploitationsoverschot van de vennootschappen	-1,7	0,4	4,8	5,8	5,7

Bronnen: INR, NBB.

(1) Private bedrijven en overheidsbedrijven.

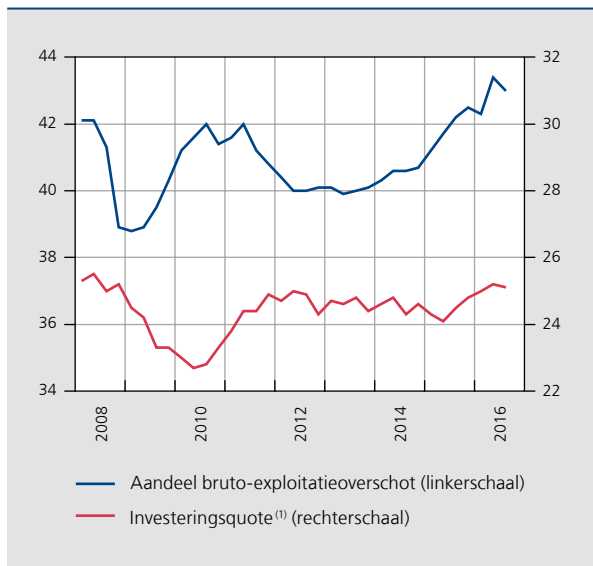
(2) Met inbegrip van de voorraadwijziging.

(3) Deze post omvat, naast de lonen, de indirecte belastingen min de subsidies, en het bruto gemengd inkomen van de zelfstandigen.

(4) De loonkosten per eenheid product worden hier uitgedrukt per eenheid toegevoegde waarde van de bedrijfssector en niet gezuiverd voor kalenderinvloeden.

GRAFIEK 25 EEN GROEIEND BELANG VAN HET BRUTO-EXPLOITATIEOVERSCHOT LIJKT DE INVESTERINGSQUOTE VAN DE BEDRIJVEN AAN TE WAKKEREN

(in % van de bruto toegevoegde waarde van de vennootschappen)

Bronnen : INR, NBB.

(1) Gecorrigeerd voor bijzonder grote individuele transacties.

mate terug, na meer uitgesproken dalingen in de twee voorgaande jaren. Het volume van de verkopen steeg dan weer met 3,3 %.

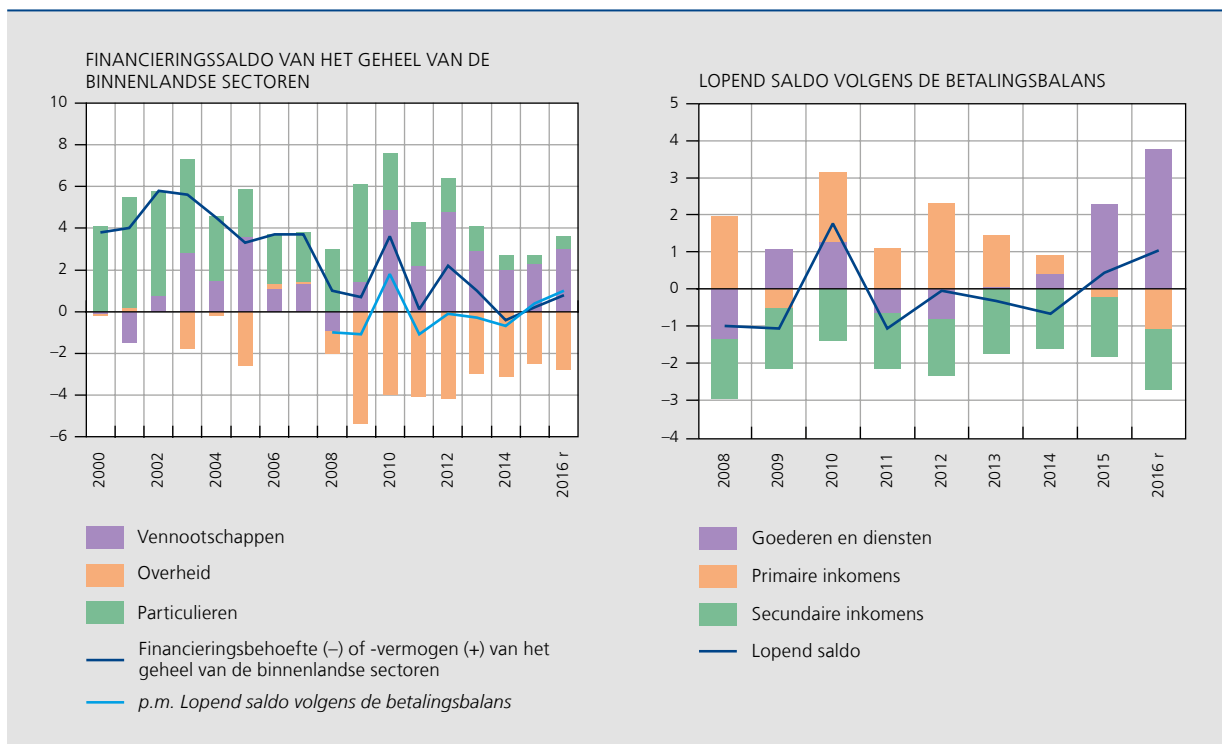
Het herstel van het lopend saldo hield aan

Het financieringsvermogen van België nam in 2016 opnieuw toe en bevestigde aldus het tijdens het voorgaande jaar ingezette herstel. Volgens de raming op basis van de nationale rekeningen zou het op zowat 0,9% bbp uitkomen, tegen 0,2 % in 2015. Dat verloop is voornamelijk toe te schrijven aan de verbetering van het financieringsvermogen van de ondernemingen als gevolg van, onder meer, de aanzienlijke stijging van hun bedrijfsopbrengsten en de vermindering van hun voorraden. Ook het financieringsvermogen van de particulieren vergrootte in 2016, aangezien hun spaargelden sneller toenamen dan hun investeringen. Die ontwikkelingen hebben de stijging van de financieringsbehoefte van de overheid ruimschoots gecompenseerd.

Volgens de gegevens van de betalingsbalans komt het gunstige verloop van het financieringsvermogen van de Belgische economie als geheel eveneens tot uiting in het saldo op de lopende rekening van België met de rest van de wereld. Na vier opeenvolgende jaren met een licht

GRAFIEK 26 TOEGENOMEN FINANCIERINGSVERMAGEN VAN DE VENNOOTSCHAPPEN EN DE PARTICULIEREN EN EEN POSITIEF LOPEND SALDO

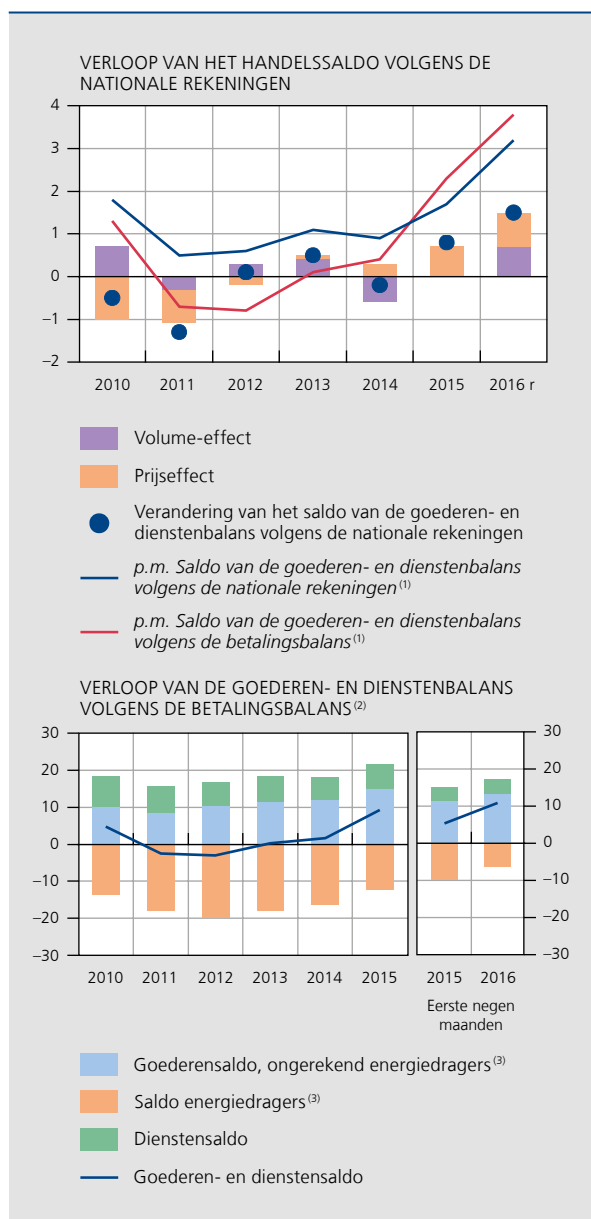
(in % bbp)

Bronnen : INR, NBB.

GRAFIEK 27 NIEUWE VERBETERING VAN HET HANDELSSALDO ONDER INVLOED VAN DE AANHOUDENDE GROEI VAN DE UITVOER EN DE POSITIEVE RUILVUET

(in procentpunt bbp, tenzij anders vermeld)

Bronnen: INR, NBB.

(1) In % bbp.

(2) In € miljard.

(3) Volgens de statistieken van de buitenlandse handel – SITC-3 – Minerale brandstoffen, smeermiddelen en soortgelijke producten.

negatief saldo, is het lopend saldo in 2015 immers opnieuw positief geworden en in 2016 werd een overschot geboekt van zowat 1 % bbp.

De verbetering van het lopend saldo was het gevolg van de stijging van de resultaten van de goederen- en diensten-transacties, waarvan het overschot toenam van zowat

€ 9,3 miljard in 2015 tot € 15,9 miljard in 2016. Zowel het verloop van de prijzen van de buitenlandse handel als de ontwikkelingen naar volume droegen daaraan bij.

Eenzijds trok de Belgische economie in 2016, net als in 2015, profijt van een verbetering van de ruilvoet met ongeveer 1%. Die was voornamelijk het gevolg van de tot het begin van 2016 opgetekende prijsdaling voor energiedragers en het relatief lage niveau waarop ze zich in de tweede helft van het jaar stabiliseerden. Zo liep de nettofactuur van de energiedragers terug, van gemiddeld zowat € 17,2 miljard per jaar tussen 2010 en 2014 tot € 12,4 miljard in 2015 en tot ongeveer € 6,2 miljard tijdens de eerste negen maanden van 2016.

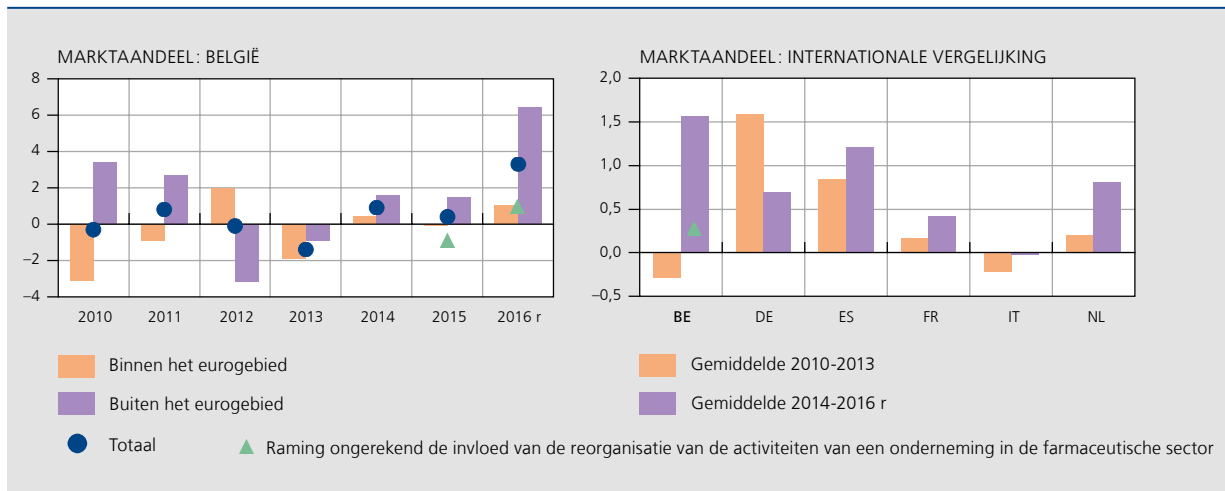
Anderzijds nam de uitvoer van goederen en diensten naar volume (5,8%) duidelijk sterker toe dan de invoer (5%). Die twee stromen werden echter aanzienlijk en in vrijwel gelijke mate opgedreven door de reorganisatie van de activiteiten van een groot bedrijf in de farmaceutische sector. Afgezien van die verandering zou het marktaandeel in 2016 met zowat 0,9% (in plaats van met 3,3%) zijn toegenomen; in 2015 zou een marktaandeelverlies zijn opgetekend (in plaats van een lichte winst). De betere uitvoerresultaten sinds 2014 – zelfs indien rekening wordt gehouden met het hierboven vermelde effect – ten opzichte van de periode na de crisis, zijn geen typisch Belgisch verschijnsel. Ze worden ook opgetekend bij de belangrijkste Europese partners, tegen de gunstige achtergrond van de depreciatie van de effectieve wisselkoers van de euro, onder meer als gevolg van de daling ten opzichte van de Amerikaanse dollar. De in verscheidene landen geleverde inspanningen inzake loonmatiging hebben daar wellicht eveneens toe bijgedragen.

In tegenstelling tot het goederen- en dienstensaldo, bleef het saldo van de primaire inkomens in 2016 verslechteren, hoofdzakelijk onder invloed van de inkomens uit beleggingen en investeringen, die de in 2012 ingezette neerwaartse tendens voortzetten. Die verslechtering komt tot uiting in de verschillende inkomenscategorieën waaruit dat aggregaat bestaat, en dan vooral in die betreffende de buitenlandse directe investeringen en de portefeuillebeleggingen. Hoewel de netto externe positie van België met meer dan 60% bbp nog steeds ruimschoots positief is, waren de daardoor gegenereerde netto-inkomens in 2016 immers negatief naar rata van ongeveer 2,3% bbp.

Met name de inkomens uit directe buitenlandse investeringen zijn per saldo sterk deficitair. Netto beschouwd, vloeide in 2015 aldus ongeveer € 7,6 miljard naar het buitenland, goed voor 1,9% bbp. Gedurende de eerste negen maanden van 2016 beliep het nettobedrag dat aan de rest van de wereld werd betaald bijna € 9,8 miljard. Het resultaat van deze investeringen is zowel te verklaren

GRAFIEK 28 TOENAME VAN HET MARKTAANDEEL BIJ DE UITVOER⁽¹⁾

(voor seizoen- en kalenderinvloeden gezuiverde volumegegevens, gemiddelde veranderingen op jaarbasis, in %)

Bronnen: EC, ECB, INR, NBB.

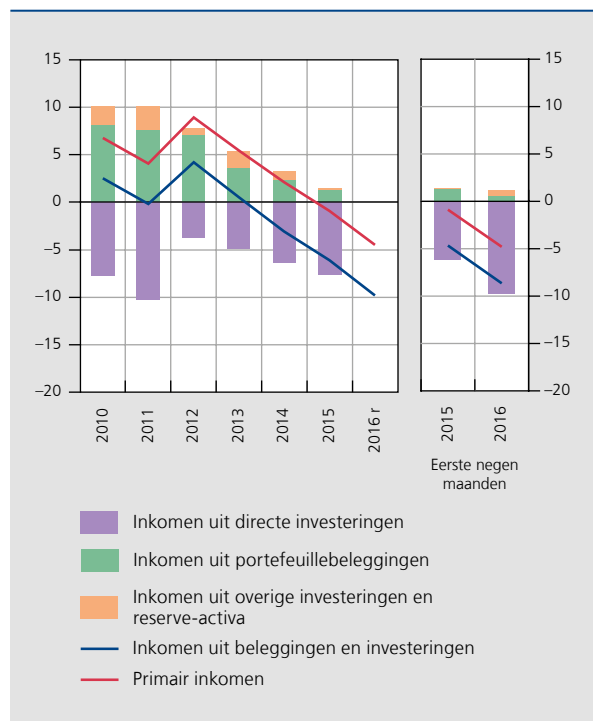
(1) Op basis van de laatst beschikbare ramingen van de invoervraag bij de handelspartners.

door de relatief zwakke – zelfs negatieve – netto externe positie van de directe investeringen als door de geringere rendementen die België behaalt op directe investeringen in het buitenland ten opzichte van die welke door het buitenland worden gerealiseerd op investeringen in België. Voorts kunnen de zwakke inkomens uit beleggingen en investeringen ook worden verklaard door de internationale investeringspositie, die vooral bestaat uit nettotegoeden in onder meer via de financiële sector ten uitvoer gelegde portefeuillebeleggingen en overige investeringen. In de bredere context van de algemene daling van de rendementen op beleggingsproducten op de financiële markten, lopen de netto-inkomens op deze twee investeringscategorieën terug, onder meer omdat de inkomens die België aan het buitenland betaalt, blijkbaar minder gevoelig zijn voor de op de markten opgetekende tendensen dan de inkomens die het van het buitenland ontvangt. Fiscale factoren en compositie-effecten – onder meer met betrekking tot looptijd – zouden kunnen verklaren waarom het rendement dat op deze tegoeden wordt behaald, sterker is verslechterd dan het rendement op de verplichtingen.

De secundaire inkomens, die bestaan uit onder meer de nettobetalingen van de overheid aan de rest van de wereld, waaronder meer bepaald de Belgische bijdrage aan de begroting van de EU of ook de budgetten inzake internationale samenwerking, geven dan weer een deficitair saldo te zien. Dit laatste was in 2016 evenwel licht groter dan in het jaar voordien, voornamelijk als gevolg van de grotere bijdrage aan

GRAFIEK 29 NEGATIEVE NETTO-INKOMENS UIT BELEGGINGEN EN INVESTERINGEN

(saldi volgens de betalingsbalans, in € miljard, tenzij anders vermeld)

Bron: NBB.

TABEL 5 LOPEND VERKEER VOLGENS DE BETALINGSBALANS EN NETTOLENING AAN DE REST VAN DE WERELD

(saldi; in € miljard, tenzij anders vermeld)

	2012	2013	2014	2015	2016 r
1. Lopende rekening					
Goederen en diensten	-3,1	0,2	1,7	9,3	15,9
Goederen	-9,6	-6,6	-4,6	2,6	n.
Diensten	6,5	6,8	6,2	6,8	n.
Primair inkomen	8,9	5,4	2,1	-0,9	-4,5
Inkomen uit arbeid	5,4	5,5	5,7	5,8	5,9
Inkomen uit beleggingen en investeringen	4,2	0,5	-3,1	-6,1	-9,8
Ander primair inkomen	-0,6	-0,6	-0,5	-0,6	-0,6
Secundair inkomen	-6,0	-6,9	-6,4	-6,7	-7,0
Overheid	-3,1	-3,9	-3,6	-3,9	-4,0
Overige sectoren	-2,9	-3,0	-2,8	-2,8	-3,0
Totaal	-0,2	-1,2	-2,7	1,8	4,4
<i>p.m. Idem, in % bbp</i>	-0,1	-0,3	-0,7	0,4	1,0
2. Kapitaalrekening	2,3	-0,4	-1,1	0,1	-0,7
3. Nettolening aan de rest van de wereld (1 + 2)	2,1	-1,7	-3,8	1,9	3,7
<i>p.m. Idem, in % bbp</i>	0,5	-0,4	-0,9	0,5	0,9

Bronnen: INR, NBB.

de Europese begroting. Die grotere bijdrage houdt verband met de regularisatie van de verschuldigde bijdragen voor de boekjaren sinds 2014, als gevolg van de tenuitvoerlegging, met terugwerkende kracht, van het akkoord van de Europese Raad over de meerjarige vooruitzichten 2014-2020.

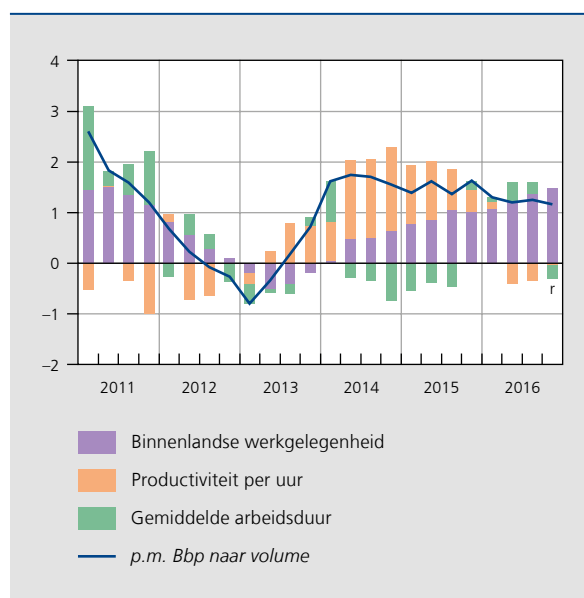
2.3 De situatie op de arbeidsmarkt verbeterde aanzienlijk in 2016

Sterke werkgelegenheidscreatie, ondanks de onzekerheid

In weerwil van de gematigde economische groei en de onzekerheid als gevolg van de aanslagen, de brexit en de in het derde kwartaal aangekondigde collectieve ontslagen, bleef de arbeidsmarkt in 2016 dynamisch. De werkgelegenheid in aantal personen en, meer nog, het arbeidsvolume groeiden aldus sterker dan het bbp. De gemiddelde arbeidsduur nam toe, na gedurende drie jaar op rij te zijn gedaald. Die ontwikkeling zou deels kunnen worden verklaard door de invoering van de flexi-jobs waarmee loontrekkenden in de horeca kunnen bijklussen. Dat voert het arbeidsvolume op, zonder dat het aantal

GRAFIEK 30 STIJGING VAN DE WERKGELEGENHEID EN DALING VAN DE PRODUCTIVITEIT

(veranderingspercentages t.o.v. het overeenstemmende kwartaal van het voorgaande jaar, voor kalenderinvloeden gezuiverde gegevens)

Bronnen: INR, NBB.

werkenden toeneemt. De zichtbare arbeidsproductiviteit, daarentegen, die, zoals gebruikelijk tijdens de eerste fase van het herstel, geleidelijk sneller was gaan groeien, is in 2016 afgenomen.

Over het algemeen bleef de arbeidsmarkt het hele jaar lang levendig, hoewel de aanslagen van maart de vraag naar uitzendarbeid vertraagden, vooral in Brussel. Nadien liet het sentiment van de bedrijfsleiders ten aanzien van de werkgelegenheidsvooruitzichten evenwel een verbetering optekenen, vooral in Vlaanderen, zowel in de verwerkende nijverheid als in de diensten. De in september en oktober aangekondigde herstructureringen hadden geen invloed op de werkgelegenheids-cijfers van 2016: gelet op de langdurige procedures inzake collectief ontslag, zullen de potentiële effecten daarvan immers niet vóór 2017 zichtbaar worden. Tegen de achtergrond van een forse werkgelegenheidsgroei en het ontstaan van schaarste in sommige segmenten van de arbeidsmarkt, zou het netto-effect overigens beperkt kunnen zijn. De betrokken werknemers zijn immers meestal hooggeschoold en zouden een baan kunnen vinden bij andere werkgevers.

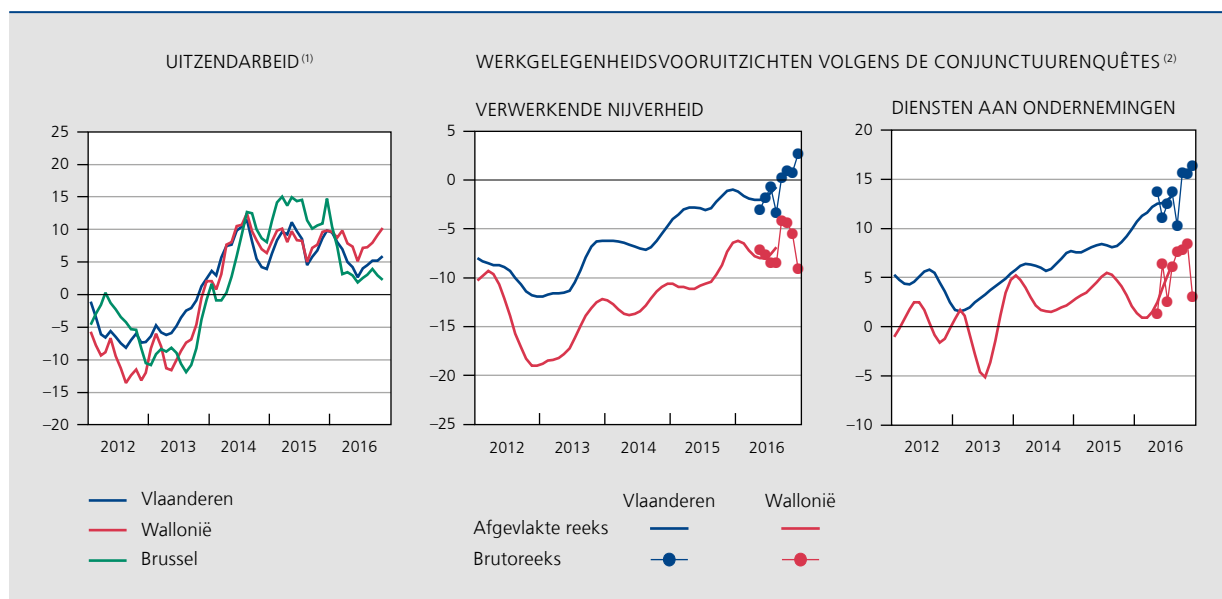
De vraag naar arbeid werd structureel geschaagd door de aanhoudende groei van de bedrijvigheid en door de maatregelen inzake loonmatiging en loonkostenverlaging in het kader van de taxshift. De taxshift-component in verband met de vermindering van de fiscale en parafiscale wig voor

de werkenden, alsook de hervormingen van de werkloosheidsverzekering en van de eindloopbaanmaatregelen hebben het arbeidsaanbod dan weer mee ondersteund.

In 2016 werden in totaal 59 000 extra banen gecreëerd; in 2015 waren er dat 42 000. De gesalarieerde werkgelegenheid in de conjunctuurgevoelige bedrijfstakken (onder meer de industrie en de diensten aan ondernemingen) en in de 'overige diensten' bevestigde het in 2014 ingezette herstel en liet een sterke stijging optekenen. De stabilisering, in 2016, van het aantal arbeidsplaatsen in de industrie steekt af tegen de duidelijk neerwaartse tendens die voorheen in deze bedrijfstak werd vastgesteld, net als in de landbouw en in de financiële sector. Zo berust de stijging van de werkgelegenheid sinds twee jaar zowel op de loontrekkenden van de conjunctuurgevoelige bedrijfstakken (ten belope van 43 %), op die van de overige diensten – met name die in verband met de gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening – (30 %) als op de zelfstandigen (25 %). In de branche 'overheid en onderwijs', daarentegen, neemt het aantal werknemers vrijwel niet meer toe, voornamelijk als gevolg van de besparingsmaatregelen van de overheid.

Aan de hand van gedetailleerde gegevens van het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (RSVZ), waarin iedereen is geregistreerd die werkt met het statuut van zelfstandige, hetzij in hoofdberoep, in bijberoep of na de pensionering,

GRAFIEK 31 TIJDELIJK EFFECT VAN DE AANSLAGEN OP DE DYNAMIEK VAN DE ARBEIDSMARKT AAN HET BEGIN VAN HET JAAR

Bronnen: Federgon, NBB.

(1) Groei op jaarbasis van het aantal gewerkte uren per dag; maandgegevens, driemaands voortschrijdend gemiddelde.

(2) Saldi van de antwoorden, seizoengezuiverde gegevens.

TABEL 6

ARBEIDSAANBOD EN -VRAAG

(veranderingen in duizenden personen, tenzij anders vermeld)

	2012	2013	2014	2015	2016 r	Niveau 2016 r
Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar)	22	12	9	16	18	7 302
Beroepsbevolking ⁽¹⁾	35	9	32	22	34	5 291
Binnenlandse werkgelegenheid	20	-15	19	42	59	4 661
Zelfstandigen	8	6	7	11	15	782
Loontrekkenden	12	-21	12	31	45	3 879
Conjunctuurgevoelige bedrijfstakken ⁽²⁾	-4	-25	-1	16	28	2 398
Overheid en onderwijs	2	3	6	1	1	807
Overige diensten ⁽³⁾	15	1	7	14	16	674
Werkloosheid ⁽⁴⁾	14	25	14	-19	-26	553

Bronnen: ADS, FPB, INR, RVA, NBB.

(1) Met inbegrip van de grensarbeiders.

(2) Alle niet in de overige rubrieken opgenomen activiteiten, met als voornaamste de landbouw, de industrie, de bouwnijverheid, de handel, de horeca, de financiële diensten en de diensten aan ondernemingen.

(3) Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening, kunst, amusement en recreatie; overige diensten en huishoudens als werkgever.

(4) Niet-werkende werkzoekenden.

kunnen de determinanten van de dynamiek van het zelfstandigenstatuut beter worden beoordeeld. Zo blijkt het zelfstandigenstatuut steeds meer in trek te zijn bij vrouwen en jongeren. Ook de versoepeling van de regelgeving die het mogelijk maakt een beroepsinkomen te combineren met een pensioen, heeft haar effect niet gemist, zodat gepensioneerden vaker actief blijven. Het statuut van zelfstandige in bijberoep heeft eveneens veel succes. Het stelt loontrekkenden in hoofdberoep in staat de werkzekerheid en alle sociale voordelen van dat statuut (tijdskrediet, ouderschapsverlof, enz.) te genieten samen met extra inkomsten. Die keuze beperkt het inkomensrisico ten opzichte van de stap naar het ondernemerschap als hoofdactiviteit. Het statuut van zelfstandige biedt eveneens rechtstreekse toegang tot de arbeidsmarkt voor velen die het moeilijk hebben om een baan als werknemer te vinden.

De daling van de werkloosheid breidde zich uit

Tegelijkertijd met de toename van de werkgelegenheid is het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) voor het tweede jaar op rij teruggelopen, namelijk met 26 000 eenheden in 2016. Toch waren er in dat jaar, gemiddeld beschouwd, nog 553 000 NWWZ, wat nog steeds duidelijk meer is dan de 500 000 NWWZ in 2008, vóór de grote recessie.

Vanaf 2016 nam het aantal NWWZ af in de drie gewesten van het land, voor alle leeftijdscategorieën en voor iedere inactiviteitsduur.

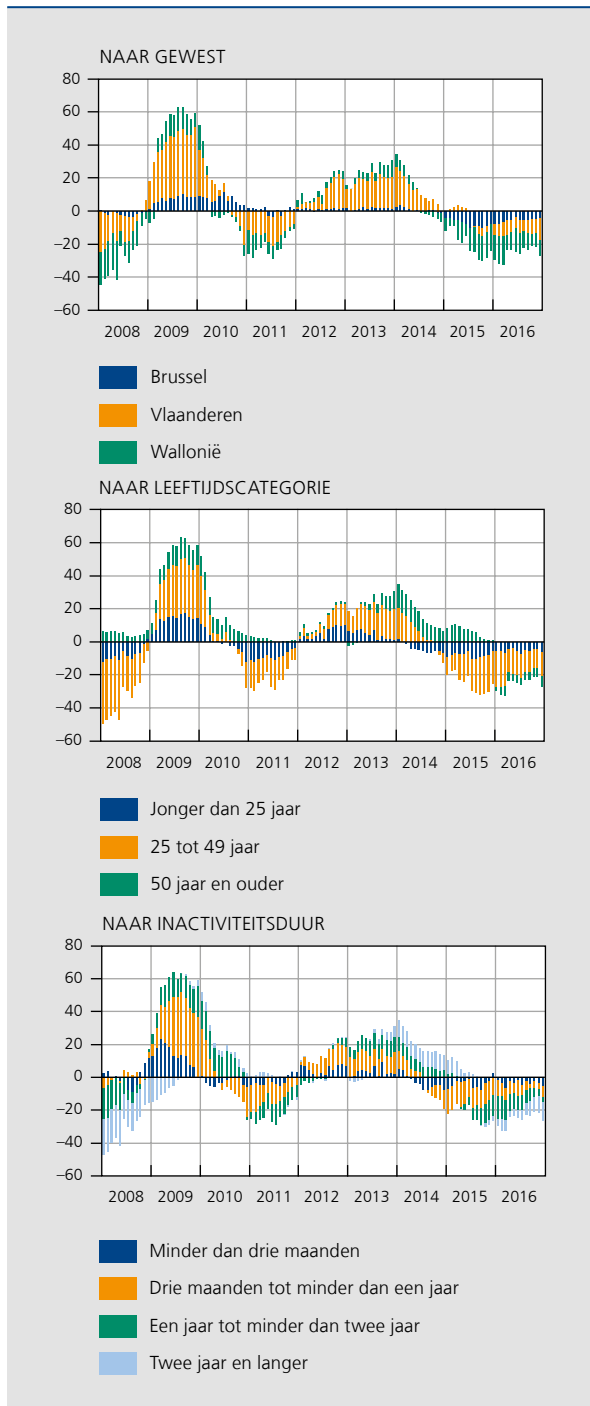
Sinds twee jaar loopt het aantal NWWZ sterker terug in Wallonië dan in de twee andere gewesten. De werkloosheidsgraad blijft niettemin veel lager in Vlaanderen, waar hij voor de eerste drie kwartalen van 2016 gemiddeld 5,1% beliep, tegen 10,8% in Wallonië en 17,2% in Brussel.

De daling van het aantal NWWZ is voornamelijk toe te schrijven aan de vermindering van de werkloosheid van middellange en lange duur (van drie maanden tot twee jaar). Ook de zeer langdurige werkloosheid (twee jaar of langer) liep in 2016 terug. Die daling zette eind 2015 in en hield het hele jaar aan. Langdurig werklozen zijn het verst van de arbeidsmarkt verwijderd en a priori het moeilijkst opnieuw in te schakelen. De maatregelen van de overheidsdiensten voor arbeidsbemiddeling om die arbeidskrachten te activeren en op te leiden, hebben bijgedragen aan deze ontwikkeling die evenwel voornamelijk de effecten weerspiegelt van de beperking in de tijd van de inschakelingsuitkeringen sedert 1 januari 2012, waardoor werklozen na drie jaar inactiviteit geen recht meer hebben op die uitkering. De betrokkenen kunnen dan een beroep doen op het OCMW voor sociale bijstand. Sinds januari 2015, toen de eerste effecten van de hervorming zichtbaar werden, neemt het aantal begunstigden van een leefloon duidelijk toe. Wie aanspraak

GRAFIEK 32

HET AANTAL NWWZ DAALT ZOWEL NAAR GEWEST ALS NAAR LEEFTIJD EN INACTIVITEITSDUUR

(veranderingen in duizenden personen t.o.v. de overeenstemmende maand van het voorgaande jaar)

Bron: RVA.

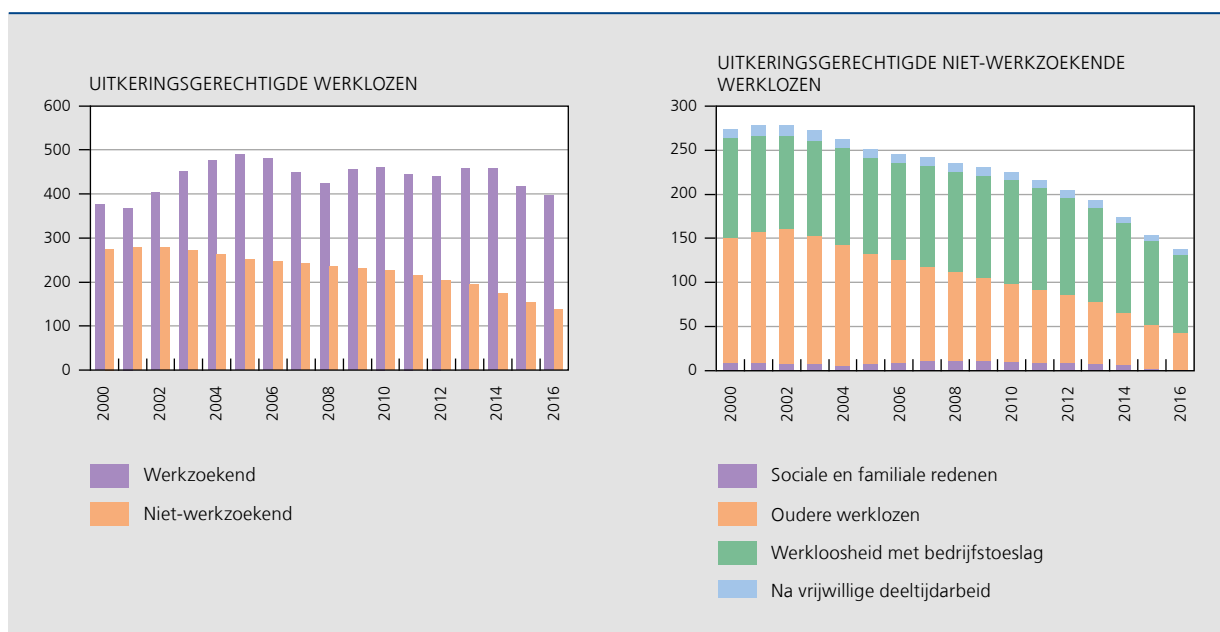
wil maken op het leefloon, dient zich opnieuw in te laten schrijven als werkzoekende. Een gedeelte van de werklozen van wie het recht verstrijkt, verdwijnt evenwel uit de beroepsbevolking; ze maken niet langer deel uit van de werkenden, noch van de werkzoekenden.

De daling van de werkloosheid komt voorts tot uiting in alle leeftijdscategorieën. Terwijl de afname van de jongerenwerkloosheid op gang kwam vanaf 2014, werd die van de NWWZ van 25 tot 49 jaar pas een jaar later zichtbaar. Begin 2016 ging ook het aantal NWWZ van 50 jaar en ouder duidelijk naar omlaag, en dat voor het eerst sinds 2000. Zelfs toen het aantal NWWZ fors terugliep in 2008 en, in mindere mate, in 2011, bleef het aantal werklozen van 50 jaar en ouder immers toenemen. Die opwaartse tendens was het resultaat van de opeenvolgende wijzigingen van de regelgeving inzake de mogelijkheden voor vroegtijdige uittreding uit de arbeidsmarkt. Nu dienen alle werklozen (ook die met bedrijfstoelag), ongeacht hun leeftijd, beschikbaar te blijven voor de arbeidsmarkt en actief een baan te zoeken. Niettemin werden uitzonderingen, overgangsmaatregelen en een ‘aangepaste beschikbaarheid’ ingevoerd. Ook de voorwaarden voor de vrijstelling om sociale en familiale redenen werden aangescherpt. Al die hervormingen hebben bijgedragen tot een daling van het aantal werklozen die vrijgesteld zijn van het zoeken naar werk, en dus tot een versterking van het arbeidsaanbod.

Die ontwikkeling weerspiegelt de doeltreffendheid van de maatregelen die noodzakelijk waren om de beroepsbevolking te kunnen vergroten, tegen de achtergrond van de vertragende groei van de bevolking op arbeidsleeftijd. Volgens de meest recente demografische projecties zou deze laatste vanaf 2019 zelfs afnemen.

De migratiestromen in de tweede helft van 2015 hebben de vertraging van de bevolking op arbeidsleeftijd tijdelijk afgeremd. In 2015 werden 44 800 asielaanvragen ingediend, tegen 17 000 in 2014 en 18 700 in 2016. Het effect van de vluchtelingeninstroom op de beroepsbevolking zou in 2016 uiterst gering zijn, aangezien die groep pas na enige tijd op de arbeidsmarkt wordt ingeschakeld.

GRAFIEK 33 AANZIENLIJKE DALING VAN HET AANTAL UITKERINGSGERECHTIGDE WERKLOZEN DIE VRIJGESTELD ZIJN VAN HET ZOEKEN NAAR WERK
(in duizenden personen)

Bron: RVA.

Ondanks de snellere werkgelegenheidscreatie bleef de stijging van de werkgelegenheidsgraad beperkt

Terwijl het aantal werkenden tussen 2000 en 2016 met zowat 550 000 eenheden toenam, is de werkgelegenheidsgraad amper gestegen, namelijk van 65,8 tot 67,4%. Dat had te maken met de gelijktijdige groei van de bevolking op arbeidsleeftijd. Het duidelijke herstel van de werkgelegenheidscreatie tijdens de afgelopen twee jaar heeft bovendien de verslechtering van de situatie op de arbeidsmarkt die zich tijdens de grote recessie en de daaropvolgende malaise in Europa voordeed, nog niet helemaal ongedaan gemaakt: in 2008 beliep de werkgelegenheidsgraad immers 68%.

Die bescheiden verbetering van de werkgelegenheidsgraad is voornamelijk het gevolg van de regelmatige en constante stijging van de werkgelegenheidsgraad bij vrouwen. Bij mannen, daarentegen, wordt sinds 2008 een daling opgetekend. Ook de werkgelegenheidsgraad van de 55-64-jarigen is de afgelopen vijftien jaar sterk toegenomen, van 26% in 2000 tot 44% in 2015.

Voor de arbeidskrachten van 55 jaar of ouder hebben de sinds 2000 ingevoerde wijzigingen in de in België bestaande talrijke mechanismen voor vervroegde

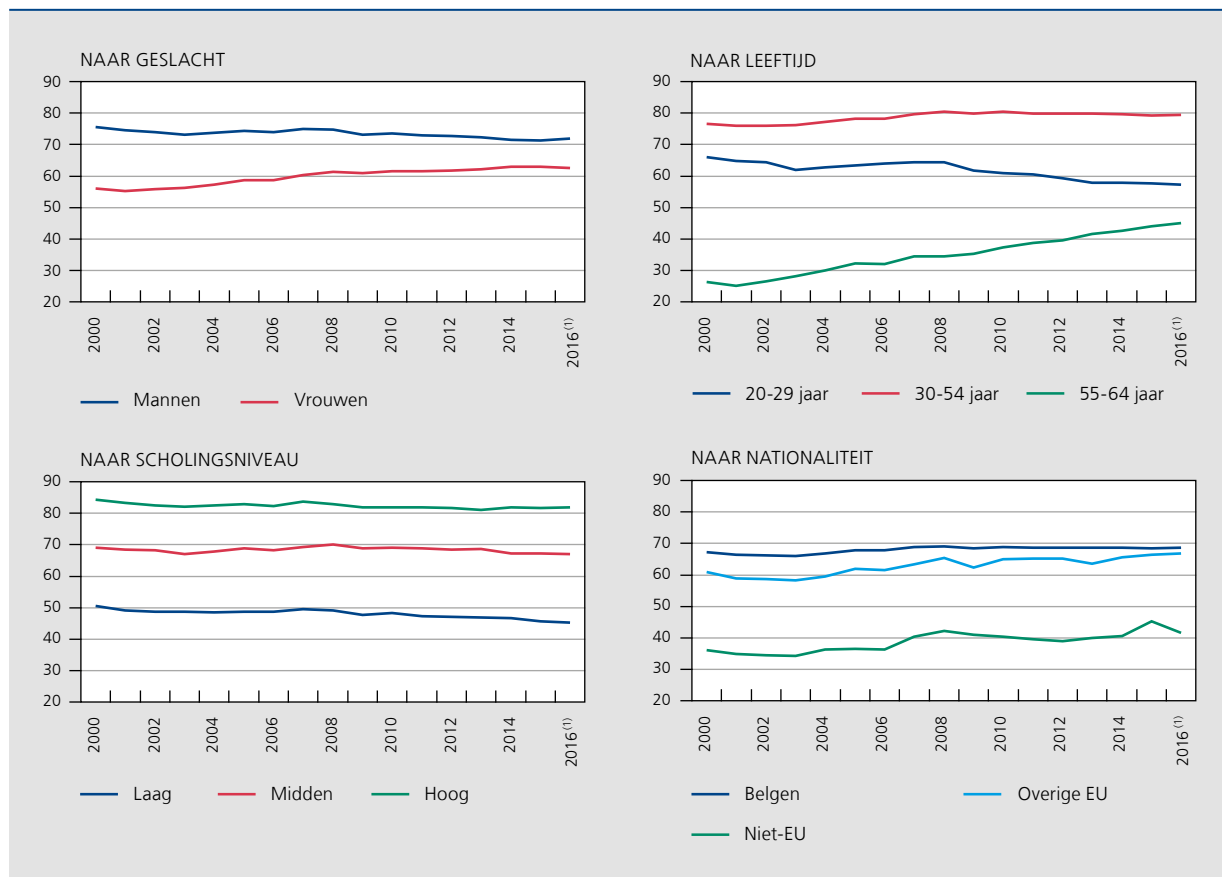
uittreding uit de arbeidsmarkt, alsook de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd voor vrouwen, het aantal uittredingen uit de arbeidsmarkt sterk beïnvloed. Dat aantal daalt immers fors in alle leeftijdscategorieën en voor alle desbetreffende regelingen, met uitzondering van de invaliditeit. Het aantal gevallen van invaliditeit bij loontrekkenden van 50 jaar of ouder neemt daarentegen sterk toe, met ongeveer 33% tussen 2010 en 2015; bij zelfstandigen valt de stijging de helft kleiner uit. In 2015 waren er in totaal 218 000 50-64-jarigen in deze regeling, tegen 112 000 in 2000.

De werkgelegenheidsgraad van de jongeren is, vooral sinds 2008, teruggelopen als gevolg van onder meer de algemene verlenging van de studieduur. Ook al heeft de crisis de jongeren gesterkt in de overtuiging dat een diploma van het hoger onderwijs belangrijk is voor hun inschakeling op de arbeidsmarkt, ze kan sommigen ook hebben ontmoedigd om op zoek te gaan naar werk. Door verder te studeren, investeren jongeren in hun toekomst, wat positief is, op voorwaarde dat de gekozen richtingen overeenstemmen met de behoeften op de arbeidsmarkt.

De inschakelingsmoeilijkheden die arbeidskrachten van niet-Europese afkomst ondervinden, verdienen bijzondere aandacht. Gebrek aan kennis van een van de landstalen, problemen met de erkenning van diploma's

GRAFIEK 34 WERKGELEGENHEIDSGRAAD NAAR GESLACHT, LEEFTIJD, SCHOLINGSNIVEAU EN NATIONALITEIT

(in % van de overeenstemmende bevolking van 20 tot 64 jaar)

Bron: EC.

(1) Gemiddelden van de eerste drie kwartalen.

en vaardigheden, administratieve belemmeringen, discriminaties en een doorgaans lager scholingsniveau zijn obstakels die de toegang tot de arbeidsmarkt in de weg staan. In 2015 had 45,2 % van de niet-EU-staatsburgers een baan, tegen 68,5 % van de Belgen. Bovendien lijkt de inschakeling op de arbeidsmarkt van immigranten van de tweede generatie in België, anders dan in de buurlanden, niet te verbeteren tegenover die van de eerste generatie.

Het scholingsniveau is in dit geval, en meer in het algemeen voor alle bevolkingscategorieën, van cruciaal belang. Het verschil tussen de werkgelegenheidsgraad van hoog- en laaggeschoolden beliep 36,2 procentpunt. De scherpere concurrentie met de middengeschoolden als gevolg van de polarisering van de arbeidsmarkt en de toename van de vereiste vaardigheden op die markt zijn niet bevorderlijk voor de positie van de laaggeschoolden, van wie de werkgelegenheidsgraad sinds de grote recessie met 3,5 procentpunt is teruggelopen. Ze hebben het over

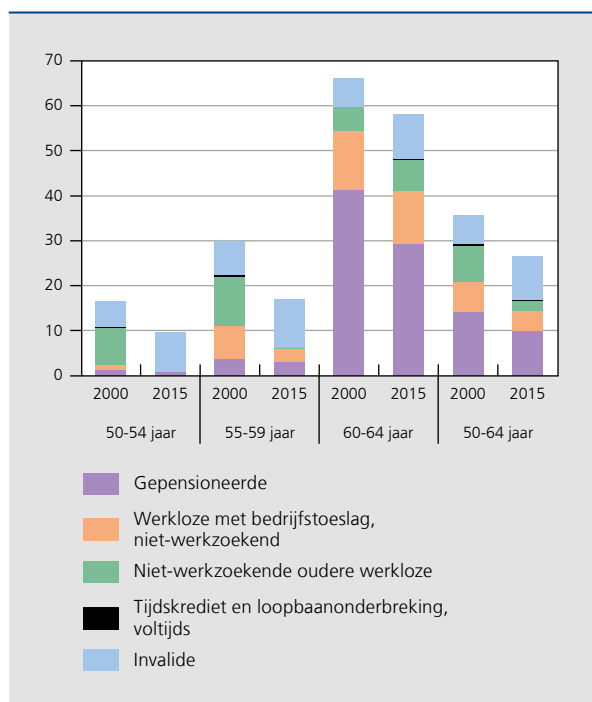
het algemeen immers moeilijker om zich aan te passen aan de veranderingen en de nieuwe vereisten, waardoor ze vaker te maken krijgen met een instabiele baan en het daarmee gepaard gaande inkomensverlies.

Sinds de zesde staatshervorming ressorteert een groot deel van de steunmaatregelen voor de werkgelegenheid onder de gewesten, die hun doelgroepen voortaan kunnen omschrijven op basis van de specifieke kenmerken van hun arbeidsmarkt. Zoals in het volgende hoofdstuk wordt uiteengezet, zijn die maatregelen in het Vlaams Gewest hervormd en toegespitst op jongeren en op oudere werknemers, terwijl ze in Wallonië en Brussel nog steeds gericht zijn op langdurig werklozen, oudere werklozen en laaggeschoolde jongeren.

In december 2016 keurde de regering het wetsontwerp 'werkbaar en wendbaar werk' goed, dat de arbeidsmarkt flexibeler moet maken. Die grootschalige hervorming bepaalt onder meer dat de gemiddelde wekelijkse

GRAFIEK 35 VERMINDERING VAN DE VERVROEGDE UITTREDINGEN UIT DE ARBEIDSMARKT IN DE GROEP VAN DE 50-64-JARIGEN

(in % van de overeenstemmende bevolking)

Bronnen: ADS, FPB, PDOS, RIZIV, RVA, RVP.

arbeidsduur, na overleg op sectoraal vlak of op ondernemingsniveau, kan worden berekend over een periode van een jaar in plaats van per kwartaal, dat de organisatie van deeltijdarbeid wordt vereenvoudigd en dat werknemers vakantiedagen kunnen sparen op een loopbaanrekening. Het ontwerp behelst een uitbreiding van het palliatief verlof en van het tijdskrediet met motief. Het wordt eveneens mogelijk om vakantiedagen te schenken aan een collega met een ziek kind die alle verlofstelsels heeft uitgeput. Uitzendkrachten zullen een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde duur kunnen sluiten, zodat ze nog steeds worden vergoed tussen twee opdrachten in. Inzake beroepsopleiding zullen de werknemers aanspraak kunnen maken op gemiddeld vijf dagen opleiding per jaar per voltijds equivalent, terwijl een individuele opleidingsrekening kan worden ingevoerd. Die hervorming is dus zowel gericht op de werkgevers, die op die manier hun concurrentievermogen zullen kunnen vrijwaren, als op de werknemers, van wie de loopbanen geleidelijk langer zullen worden aangezien ze maatregelen bevat met betrekking tot de arbeidsomstandigheden en het evenwicht tussen privé- en beroepsleven.